

УДК 39:639.2(477.86)

Ярослав ТАРАС

РИБАЛЬСТВО НА ПОКУТТІ

Висвітлюється історія рибальства на Покутті, його місце в життєдіяльності покутян; розглядаються види та назви риб, їх походження; характеризуються основні групи рибальських снастей; викладаються різноманітні народні способи ловлі; даються відомості про рибалок; окреслені способи зберігання риби.

Ключові слова: Покуття, Коломийщина, Снятинщина, Городенківщина, Дністер, Прут, рибальство, рибальські снасті.

© Я. ТАРАС, 2017

Розгалужена акваторія Покуття, яка формується річками, озерами, ставами сприяла розвитку рибальства в поселеннях, розміщених на берегах водних артерій.

Про давнє рибальство на Покутті свідчать пам'ятки трипільської (Поточище, 1633 [32, с. 255]; Белелуя, 1373 [32, с. 20]), черняхівської (Устя, 1443 [32, с. 324]) культури та назви населених пунктів, які утворилися від гідронімів.

Прамешканці «Дудина», що біля села Кутище, у IV—III тис. до н. е. були не тільки добрими мисливцями, землеробами, а й рибалками [3, с. 56].

Археологічні дослідження засвідчили, що рибальство в Придністров'ї мало місце у давньоруський період [10, с. 44—54]. З давніх часів рибальством займалися у с. Вікняни [3, с. 56]. Село Городниця постало біля валів, де була оселя в давнині, а над водою мешкали рибалки [11, с. 497].

Про існування на берегах Дністра і Прута рибальських будівель, житлово-господарських комплексів рибалок, товарний характер рибальства свідчать давньоруські Ленківці на Буковині [26, с. 76; 9, с. 128, фото 17]. Товарний характер цього заняття в XIII ст. підтверджує факт знахідки в Ленківцях на Пруті шару луски і кісток риб в підвалі — «рибниці», та «рештки складаної кишенькової ваги — основного інструмента давньоруського купця, що дає підставу стверджувати: в підвалі зберігалась риба, якою торгували» [26, с. 76].

«У середньовіччя риболовству належить допоміжна роль у господарстві слов'янського населення» [23, с. 239].

На існування рибальства на Покутті у княжі литовсько-польські часи вказують назви населених пунктів, які походять від гідронімів: Вікно (1453, невелике озеро) [29, с. 41]; Вікняни (1453, люди, що оселилися коло вікна, вікнини, води) [32, с. 63]; Завій (XIII ст., крутобережне місце біля ріки) [32, с. 123]; Замулинці (1514, намулисте місце в річці) [32, с. 41]; Кадобна (1630, місцевість із багатьма джерелами води) [32, с. 137]; Кринички (джерело, потік, долина потоку, місцевість, на якій багато природних криниць) [32, с. 164]; Кути (1448, 1710, мис на ріці, рукав річки, поворот річки) [32, с. 171]; Луг (1643, низинне місце над рікою) [32, с. 184]; Озеряни (1490, люди, що оселилися біля озера) [32, с. 225]; Перерив (1443, рів, ковбаня, болото, стояча вода) [32, с. 236]; Побережжя (1552, місцевість уздовж озера, узбережжя) [32, с. 249]; Потічок (1654—1566, невелика водна артерія, місце, звід-

ки витікає вода) [32, с. 255]; Рибне (1643, рибне місце, озеро) [32, с. 265]; Устя (1443, гирло річки, місце, де зливаються дві річки) [32, с. 325]; Шепіт (1820, пороги на річці, шиїння) [24, с. 130].

Багато населених пунктів одержали назви від місцевих гідронімів Баб'янка (1612) [32, с. 17], Великий Ключів (1660) [32, с. 48], Ключів (1373) [32, с. 49], Великий Рожин (1593) [32, с. 49], Вишнівка [32, с. 61], Воронів (1439) [32, с. 70], Грушів (1564—1566) [32, с. 97], Грушка (1424) [32, с. 97], Дзвиняч (1450) [32, с. 104], Орелець (1373) [32, с. 229], Острия (1439) [32, с. 229—230], Раківчик (1640) [32, с. 263], Сокіл (1451) [32, с. 290], Студенець (1460) [32, с. 305], Турка (1370) [32, с. 319], Хоросна (1373) [32, с. 329—330], Ценява (1444) [32, с. 332—333], Красний Потік (1652) [32, с. 343], Альбінівка (1785—1788) [32, с. 344].

Про те, що покутські річки були багаті на рибу, свідчить назва ріки Рибниця («походить від слова риба, якої тут водиться багато») [6, с. 183] та сіл Рибне (1643, рибне місце, озеро), Саджавка (1486, ставок для розведення риби) [6, с. 274].

На Покутті, де потреби населення задовольнялися продукцією землеробства, тваринництва, протягом багатьох віків рибальству належала допоміжна роль. Праці, присвячені історії та етнології покутських сіл, подають лише види риб, які живуть у річках та водоймах. Відомості про рибальство на Покутті ми почерпуємо з праць кінця XIX ст., зокрема О. Кольберга [34], О. Чужбинського [4, с. 387—388].

У Дністрі в кінці XIX ст. ловили сома, чечугу, судака, щупака, ляща, лина, карпа, фата (без зубів), чору, бабу [34, с. 72]. «В річці Топорівці водилися ковблики, карасі (плотиці), раки. У Вікнянці — ще й клени та щуки. В Топорівці на «Щербунчині» — переважно щуки» [20, с. 50]. «У потічку Белелуйка — соми, мерена»¹, в інших потоках — слижі (слизі), угрі (гадюки). У Пруті — бичок (бички, головач, в'юн (пискір), головатиця, глюч (бичок, головач, бабець), дверці, клен, кленець, ковбель (ковблик), мерена (марена), мнюх, підуст (підуста), плітка (плотиця, плотниця або краснопірка), пструг, рак річний, свинка (скоблик), слиж, судак і щука (щупак) [6, с. 180]; у Рибниці — баба (головач), клин (клен, кленчук), ковблик (ковбель), моресниця, плотниця,

пструг, пискір (веретильниця), слизь і сикавка (сикавиця) [6, с. 183]; у Черемоші — «форель, лосось, марена, щука, підуста, нересниця, клень, плотвиця, слиж, ковбель, карась, красноперка, короп, сом, головач, плітка і інші види риб» [18, с. 17].

Зібрані нами із різних джерел назви видів риб не однозначні, навіть суперечливі: бичок — головач, бабець, глюч; в'юн — пискір; ковбель — ковблик; мерена — марена, вусач; плітка — плотниця, плотниця, краснопірка; свинка — скоблик; щука — щупак; підуст — підвуст; фат — жерех; струги — стружки, форель; слижі — бабки, бабці; клен — головач; чіп — хижак.

На основі аналізу різних джерел встановлено, що в акваторії Покуття водилися наступні види риб: судак (*Lucioperca lucioperca* L.), сом (*Silurus* L.), чечуга (*Acipenser ruthenus* L.), мерена (марена, вусач, *Cyprinus barbatus*), підуст (підуста, *Chondrostoma nasus* L.), пструг (форель, *Salmo trutta* L.), клень (головень, *Leuciscus cephalus* L.), мнюх (минь, *Lota Oken*), головатиця (головень, бичок, *Cottus*), скоблик (ковблик, пічкур *Gobio fluviatilis*), плотниця (плотва, плітка, *Rutilus rutilus* L.), бабець (бабка, головач, *Cottus gobio*), слиж (в'юн, голець, *Cobitis barbatura*), карась (*Carassius vulgaris*), в'юн (*Misgurnus fossilis*), краснопірка (*Scardinius erythrophthalmus*).

Необхідно зауважити, що на Покутті риби одержали місцеві назви, які утворилися на основі їх зовнішнього вигляду або поведінки.

Від форми рота, що нагадує рило свині, підуст отримав назву свинка; в'юн, який видає своєрідні звуки, заковтуючи повітря, та характерний писк — пискір; білизна (*Aspius bipunctatus*, *Aspius garax*) за видовжену форму тіла, жвавість та рухливість — швея, має також назву хват, фат, пов'язану із хватати, оскільки ця риба належить до хижаків; окунь (*Aspizingel* L.) та судак (*Lucioperca Volgensis* Gmelin) з огляду на те, що цей вид риби має на спині колючі плавці, які можуть чіпатися за предмети — чіп; йорж (*Acerina cernua* L.), окунь від костистості та наявності колючих променів на спинному плавці — кострець (кострик); головень (*Leuciscus cephalus* L.) від того, що нереститься під час цвітіння клену — клень; голець (*Nemachilus barbatus* L.), щиповка звичайна (*Cobitis taenia* L.) спіймана найжачується і січе по боках рухливими підочними колочками, та звуком, який видає ця риба, взята в руку — сиква.

¹ Зап. 20.07.2015 р. від Факаса Мирослава Степановича, 1949 р. н., в с. Устя Снятинського р-ну.

На Покутті також є місцеві назви риб: верозуб (вірозуб, єрозуб), дверці, джуримія, які потребують пояснення.

Іхтіофауна Дністра нараховує 57 видів, у верхів'ї переважає марена, підуст, головець та інші види, що живуть у текучій воді; у нижчій — плітка, червоноперка, окунь, бичок, чехоня, лящ, щука та інші.

Згідно з дослідженням вчених у річках і річечках Городенківщини виявлені наступні види риб. «Ряд окунеподібні: йорж і йорж-косар — в тихих заводях нижньої течії, окунь — в нижній течії. Ряд щукоподібних: щука звичайна — в нижній течії. Ряд коропоподібні: сазан, срібний карась, верховодка, плотва, гунтера — по всій течії, особливо в місцях, де є ями і течія спокійніша. Ряд в'юноподібних: в'юн, щипівка азіатська — верхня і середня течія; піскар — нижня течія» [15, с. 126]. Найбільше осетрових було в Черемоші.

В 1990-ті роки зникли з річки «Рибниця мінога українська, форель струмкова, бичок, перлівниця, майже загинули раки, катастрофічно зменшилась загальна кількість риби» [30, с. 8]. Сьогодні зникли раки з малих річок [22, с. 16].

За словами інформаторів, «на річках, де працювали млини, було багато риби. Це було пов'язано з тим, що борошняний пилок, зерно, грис падав у воду і риба мала поживу. Крім прутської і морська голодна риба допливала, шукаючи добру поживу» [22, с. 180]. «Колись 4—5 кілограмова чечуга підходила з моря, греблі перегородили їй дорогу»².

Славилися Покуття саджавками (ставками), в яких розводили коропів. Озера, стави, де вирощували рибу, були власністю дідичів. Вони були в Снятині, Белелуї, Красноставцях, Вовчківцях, Тишківцях, Грушці, Топорівцях, Підвисокій, Чортовці, Ясенів Пільному, Семенівці та інших селах.

Стави відомі з давніх давен. У XVI ст. були стави у сс. Топорівці [8, с. 30] і Ясенів Пільний [8, с. 32]. Про наявність «прилеглих ставків» до замку Чернелиця ми дізнаємося з поділу в 1781 р. між кредиторами Потоцького містечка Чернелиця [2].

У долині села Тишків були великі стави в урочищі «Ставище», «Левада», які з'єднувало дике озеро «Крижвати» з повноводними «Пропадами» глибоким потоком [17, с. 15]. Під Озерянами недалеко від битого шляху грушецької території було велике озе-

ро, недалеко від цього озера при битій дорозі був ставок з рибою, а на Тодорівці другий [27, с. 899]. У с. Топорівцях були три стави, де розводили рибу, і щорічно їх спускали [20, с. 117]. У них рибальство проводилось на орендних умовах. У міжвоєнний ставках годували коропа, так званого подільського. Рибальство в ставках приносило значні доходи. Власник ставків в Красноставцях мав дохід від них — 500 золотих [12, с. 27, 37, 195, 215, 258, 296].

Важливим місцем у господарюванні поміщика в с. Ясенів Пільний Криштофовича було рибництво, яке він організував на численних ставах в цьому селі [16, с. 62]. Давній став, званий сьогодні «Верхній Став» відомий в с. Чортовець [7, с. 57].

У селах над Дністром, Прутом і Черемошем та на менших річках селяни рибалили для власного споживання. За дослідженням М. Бажанського, у селах, розташованих біля рік, де було мало одного поля, «місцеві жителі активно займалися рибним промислом і бджолярством» [6, с. 91]. У с. Тулова ріка Прут, «багата на рибу, давала поселенцям можливість займатися рибним промислом» [28, с. 57].

Незважаючи на велику кількість рік, ставків, рибальство для селян у XIX ст. не мало великої користі через державне водне право, яке часто забороняло ловити рибу. З часом рибальство для місцевого населення поступово обмежувалося. Все це вплинуло на те, що на Покутті, як і на Поділлі, «хоча селяни роблять спроби рибалити, але позаяк річки належать поміщикам і поміщики вважають це заняття невігідним, то й промисел не отримує жодного розвитку» [4, с. 388].

За даними Я. Фальковського, в 30-х рр. XX ст. «вже протягом багатьох десятиків літ тут ловлять рибу таємно і майже не можна побачити рибальські знаряддя, бо вони скрито заховані, якщо їх хтось і має» [33, с. 70]. Були як народні, так і державні заборони «дикунського ловлення риби, але їх ніхто не слухав» [6, с. 180]. Рибу ловили круглий рік. За народними традиціями не можна було брати малу рибу, її необхідно було випустити. За словами Миколи Гарасевича, «давно сома на 1—1,5 кг випускали, брали тільки великого»³. Річкове рибне господарство з'явилося за радянських часів [13].

До основних груп рибальських снастей відносять ся колючі знаряддя, гачкові снасті, сіті, запорні сис-

² Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

³ Зап. 21.07.2016 р. від Гарасевича Миколи Юліановича, 1961 р. н., в с. Уніж Городенківського р-ну.

теми [31, с. 226; 21, с. 139—141]. За інформацією респондентів, на річках Покуття селяни ловили рибу різними способами.

Використання рибальських снастей залежало від пори року, погоди, стану води, виду риби. Волоком, остями ловили рибу, коли вода була чиста, коли брудна — фаткою, переметом; сітками — восени, зимою, вудкою — у липні—вересні, ятіром — у вересні-жовтні; зимою, коли риба «душиться», — руками, фаткою; вудкою, переметом — марену, сітками — сома, марену; сачком — коли риба терлася. Поширеною була ловля риби за допомогою вудки, якою від липня до вересня ловили форель, мерену.

Не ловили рибу на повний місяць та 3—4 дні після нього, бо риба в цей час не ловиться⁴.

Рибу ловили руками, під камінням, під час нересту при березі, в корчах, де були обриви, заганяли на мілку воду, били камінням, глушили. В с. Княже «рибу ловили вудками, ятрами, саками, локатками в «бульбонах» — ямах, а під берегами в заростях кущів — руками» [18, с. 20].

На Пруті рибу ловили вудкою, «локаткою» (сіткою), остями, руками (під час «тертя») [5, с. 58]. «На Дністрі під час тертя ловили саком, під час повені в каламутній воді ставили його на місце, де тихо тече вода»⁵. Наддністрянські жінки сак ставили під корч, «колотили воду» і гнали рибу в нього. Вони також ловили рибу сіткою-чапавкою, «яку держали в руках і ногою, в каламутній воді гнали рибу до середини сіті» [6, с. 182].

«Як були сильні морози, сніг, передуха (задуха. — Я. Т.), риба здихає, рубають пельку (ополонку), в яку опускають кошик, плетений із дубців, який з рибою витягують з ополонки»⁶. «Її витягували з ополонки також нападкою (локаткою. — Я. Т.) або руками»⁷.

На Покутті жінки ловили рибу під час вимочування та полоскання коноплі та льону. За свідченням респондентів, «риба легко йшла в руки, коли біля річки у затоках робили мочули (місця для вимочування конопель і льону), в яких вона ховалася. Від

конопель і льону риба була одурманена»⁸. «Коли коноплі мочили, риба аж ноги кусає»⁹.

За спогадами Романа Смеречанського, «у селі Княждвір були теплиці (затоки. — Я. Т.) у старому кориті Прута, де селяни від непам'ятних часів мочили коноплі під великим камінням, наношеним жінками, для їх придавлення. У воді між цим камінням жінки ловили рибу» [25, с. 95].

Це явище Дмитро Коломийчук пояснює так: «Коли полокали коноплі в Дністрі, риба йшла на запах їсти слизь з коноплі, вона одурманена збивалася в кучу, її в це час ловили нападкою»¹⁰.

Ловили рибу переметом, що мав десятки гачків, на які засіяли «черв'яка-виползка» (дошового хробака); черв'яків з гноївки не використовували, оскільки риба чутлива до їх специфічного запаху¹¹.

В с. Уніж «для вудки і перемета збирають черв'яка-виползка ввечері після дощу. Щоб його побачити, використовують світло (ліхтар, фонарик)»¹².

«Переметом ловили марену, коли вода була нечиста, його кидали з вечора, рано витягували. Якщо закинули на день, то черв'яки з'їсть мала риба»¹³.

Незважаючи на плинність часу, і сьогодні користуються остями (востями), якими б'ють рибу, коли вода чиста, тепла і можна босому в ній довго перебувати. Остями били рибу в ясну ніч, ідучи вброд по річці або на плиткій воді між камінням. Остями також били форель під час нересту, коли вона випливала на мілину.

За свідченням рибалки Романа Бордейчука, «остями в с. Незвисько рибу били зимою на човнах на світло, коли вода ще не замерзала»¹⁴. Коли річки замерзали, в с. Лука «рубали ополонку, яку освічували факелом, били остями рибу»¹⁵.

⁸ Зап. 18.07.2015 р. від Оролець Івана Юрієвича, 1960 р. н., в с. Залуччя Снятинського р-ну.

⁹ Зап. 13.07.2016 р. від Власія Василя Дмитровича, 1924 р. н., в с. Городниця Городенківського р-ну.

¹⁰ Зап. 24.07.2016 р. від Коломийчука Дмитра, 1961 р. н., в м. Городенка.

¹¹ Зап. 24.07.2016 р. від Коломийчука Дмитра, 1961 р. н., в м. Городенка.

¹² Зап. 21.07.2016 р. від Гарасевича Миколи Юліяновича, 1961 р. н., в с. Уніж Городенківського р-ну.

¹³ Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

¹⁴ Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

¹⁵ Зап. 22.07.2016 р. від Буєчка Миколи Васильовича, 1937 р. н., в с. Лука Городенківського р-ну.

⁴ Зап. 21.07.2016 р. від Гарасевича Миколи Юліяновича, 1961 р. н., в с. Уніж Городенківського р-ну.

⁵ Зап. 20.07.2016 р. від Нагірної Олени Степанівни, 1948 р. н., в с. Хмелева Городенківського р-ну.

⁶ Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

⁷ Зап. 20.07.2016 р. від Нагірної Олени Степанівни, 1948 р. н., в с. Хмелева Городенківського р-ну.

В Уніжі «зимою при освітленні в прорубі остями били сома»¹⁶, а в селі Хмелева «на світло били рибу понад берег»¹⁷. Щоб рибу побачити у воді, використовували різні освітлювальні пристрої: віхоть соломи (житній сніп, поділений на 3—4 частини, кожна з яких туго зв'язана), смолисте соснове дерево (лучниця) або робили факел (пука, китрана) із лляної шмати, просоченої олією, пізніше використовували газову лампу, електричний ліхтар. У радянський час «факел робили зі старої куфайки», яка була просочена нафтою¹⁸. Остя були на 3—5 зубів, їх виготовляв коваль або самі селяни. Їх конструкція така сама, як у давньоруський період [26, с. 31, рис. 16, 21] та в кінці XIX — на поч. XX ст. [34, с. 72—73].

Ості відомі за археологічними пам'ятками населення півдня Східної Європи в I—XIII ст. [10, с. 44] полякам, словакам, угорцям, фінам [36, с. 67—68]. Ловили рибу в потічках Дністра і Прута, куди вона заходила під час повені і залишалася там, коли вода сходила.

Для ловлі риби використовували запорні (запрудні) системи — гаті (тами), греблі, загороди, які будували на річках. Це були різного роду споруди для тимчасової затримки води. «Коли греблю загатили, на виході води ставлять коша»¹⁹. В с. Уніж робили «кам'яну загорожу на течії висотою один метр, в яку риба входила, коли перекрили вхід, велику ловили руками, малу випускали»²⁰.

Найбільш уловистими були рибацькі сіті. Вони на Покутті мають різні назви, які одержали від способу їх виготовлення та використання. «На кожен вид риби була своя сітка, на сома з великими очками 7—8 см, на іншу рибу — з меншими очками»²¹.

На Дністрі у «50—60-х рр. XX ст. риболовецька бригада ловила рибу сіткою довжиною 30—50 м, висотою 1,5—2 м, яку розкидали 2 чайки. Рибу зга-

няли шляхом биття з човна патиками по дні, після цього два човни стягували сітку до берега. За один день ловили до 500 кг риби, яку кидали у дерев'яну паку з водою, з цієї паки брали рибу на продаж»²².

«Ловили рибу волоком — сіткою 4—5 м довжиною, він як рюкзак стягувався. Ним ловили підусту, яка ходить косяками. Для ловлі використовували два човни. На одному був зложений волок. Коли визначили наявність косяка (він виблискує на сонці), запливають човнами, з одного скидають волок, другий тягне його вниз по течії, обгортаючи косяк. Рибак на березі напроти човнів кидає каміння так, щоб косяк був направлений у напрям волока. Човни сходяться до купи і стягують шнурком волок, у який зайшов косяк»²³.

Ловили волоком, який тягли на двох човнах у заводь до берега, і іншу рибу²⁴. І в цьому випадку «з берега кидали каміння, щоб риба втікала у напрямку волока і забивалася в сітку»²⁵. Рибу могли заганяти у волок ще два човни, які знаходилися з двох боків від нього і перекривали втечу риби в місцях, які ще не огорнув волок. «Волоком на двох човнах у с. Городниця в 1930-х роках ловили рибу на продаж. На березі в рибаків її купував М. Бальоний, яку продавав у Городенці за 1 злотий 12 грошів за кілограм»²⁶.

Сітки з грузилами мали інші назви. У с. Княже волоком називали довге полотно, яке мало грузила величини вишні внизу для занурення у воду, а зверху були поплавки для утримання на воді. Цю сітку тягли по дну»²⁷. В с. Устя «ловили рибу сіткою, яку волоком тягли по воді» [6, с. 182]. Вона має ще назву приволока, плелася з лляних та конопляних ниток та мала грузила.

Ловили полотном, яке називалося риблянкою. Його пряли або рідко ткали з найгіршого клоччя. На 1 см йшло дві нитки. Риблянка мала довжину 8 м,

¹⁶ Зап. 21.07.2016 р. від Гарасевича Миколи Юліяновича, 1961 р. н., в с. Уніж Городенківського р-ну.

¹⁷ Зап. 20.07.2016 р. від Нагірної Олени Степанівни, 1948 р. н. в с. Хмелева Городенківського р-ну.

¹⁸ Зап. 24.07.2016 р. від Коломийчука Дмитра, 1961 р. н. в м. Городенка.

¹⁹ Зап. 21.07.2016 р. від Гарасевича Миколи Юліяновича, 1961 р. н., в с. Уніж Городенківського р-ну.

²⁰ Зап. 21.07.2016 р. від Гарасевича Миколи Юліяновича, 1961 р. н., в с. Уніж Городенківського р-ну.

²¹ Зап. 21.07.2016 р. від Гарасевича Миколи Юліяновича, 1961 р. н., в с. Уніж Городенківського р-ну.

²² Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

²³ Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

²⁴ Зап. 22.07.2015 р. від Кучмея Андрія, 1954 р. н., в с. Городниця Городенківського р-ну.

²⁵ Зап. 24.07.2016 р. від Коломийчука Дмитра, 1961 р. н., в м. Городенка.

²⁶ Зап. 13.07.2016 р. від Власія Василя Дмитровича, 1924 р. н., в с. Городниця Городенківського р-ну.

²⁷ Зап. 20.07.2015 р. від Вакарчука Олексія Васильовича, 1936 р. н., в с. Княже Снятинського р-ну.

ширину 1 м і більше. Коли верстат давав ширину лише 60 см, її зшивали з двох смуг. Знизу по всій довжині риблянки були олов'яні грузила. Давно були й череп'яні грузила, верхом були прив'язані плавала з м'якого дерева — верби, липи. Риблянкою-полотном ловили рибу в затоках, коли вода була тепла.

Для риболовлі використовували невід і сітку-путанку, яка мала грузила внизу, вгорі — корки. На розтягнуту сітку-путанку згори дрючком гонять рибу, яка заплутується в сітці, опісля її витягують на берег так, щоб грузила сходились до купи²⁸.

На Дністрі в ужитку була фатка — риболовецький пристрій, який складався «з двох 4—5-метрових дрючків, які нагадують ножиці, на розгорнутих довгих лезах яких натягнута сітка. Зворотна коротка частина при розкритті фатки фіксується ручкою, яка кріпиться у нижній частині довгих лез і служить для держання її у воді та піднятті над водою. Ловили фаткою на човні два рибаки, один тримав фатку у воді, другий керував човном, який плів униз по течії і направляв його так, щоб косяк риби потрапив у «матню» (сітку). Як риба потрапить у «матню», піднімали фатку над водою, виловлену рибу кидали в човен»²⁹.

Широко для ловлі вживалася локатка (лакатка), яка має й інші назви: тягучка, тягуля (с. Орелець), нападка (с. Городниця), крошня. Це «два з'єднані перехресно посередині обручі з луговини (верби), до кінців яких прив'язувалася сітка. Локатку ставили та витягали жердиною, довжина якої могла мати 2—5 метрів. Вона в кінці мала вилку, яку вставляли в перехрестя обручів»³⁰. Зимою в ополонці рибу ловили тільки локаткою³¹.

Для ловлі риби з вербової лози (пруття) плели вершу «у вигляді конуса, в якому в ширшому місці була шийка, в яку входила риба, але вийти вже не могла» [6, с. 181]. Вершу запускають на дно за допомогою кам'яного якоря. Рибалка у воді шукає та витягує вершу на поверхню жердкою або ключкою. Для того, щоб риба зайшла у вершу, клали макуху. В с. Незвисько «вершу кидали в яму, прив'язували

її шнуром до берега, ранком забирали рибу і дальше залишали в ямі»³². Вершу також використовували для зберігання риби [35, с. 72—73].

У селі Устя Снятинського р-ну «вершу плели вздовж, вона була глуха, мала дверцята, куди запускали рибу на зберігання»³³. Подібним до верші був півкошик з лози, який мав невеликий отвір, куди заходила риба.

У селах на межі Покуття і Гуцульщини верша називалася ятіром (єтри). Вона могла бути сплетена з лозини або конопляних ниток. Це циліндрична сітка з конусовидним закінченням, натягнута на декілька обручів, розташованих на відстані один від одного, які зменшуються в діаметрі, до першого великого обруча кріпиться лійкоподібна сіть, яка має в кінці отвір. За О. Кольбергом, ятір — «виріб циганський, використовували для ловлі пстругів» [35, с. 72—73]. Ятірами ловили влітку і взимку. Під час нересту «їх встановлювали у швидких місцях потоків отвором «за водою». Коли риба поверталася з нересту, ятір встановлювали отвором проти води» [19, с. 156].

У радянський час невелику рибу ловили літровими пляшками, які мали конусне дно, в якому робився отвір, а горловина затикалася корком³⁴.

У покутян великим попитом користувалася риба мерена (марена) за незвичайно смачне м'ясо. Спостережливість за життям цієї риби породила новий спосіб її виловлювання, який ми зафіксували в Городниці Городенківського району.

У Городниці, Передіванні влітку «лупають кам'яну плиту 2—3 х 1,5 м на горі Черлена, яку спускають на берег і зсувають у воду»³⁵.

У Передіванні кам'яну плиту, заготовлену влітку, вивозили зимою на санях на лід на місце, де є яма. На леді під сторони плити, які були паралельно до течії річки, підкладали каміння. Кругом плити рубали лід, намагаючись, щоб кам'яна плита акуратно занурилася разом з підкладеним камінням на дно. Якщо сторона плити не була піднята до напрямку течії, її у правильне положення приводили гаками.

²⁸ Зап. 13.07.2016 р. від Власія Василя Дмитровича, 1924 р. н., в с. Городниця Городенківського р-ну.

²⁹ Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

³⁰ Зап. 17.07.2015 р. від Факаса Мирослава Степановича, 1949 р. н., в с. Устя Снятинського р-ну.

³¹ Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

³² Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

³³ Зап. 20.07.2015 р. від Факаса Мирослава Степановича, 1949 р. н., в с. Устя Снятинського р-ну.

³⁴ Зап. 17.07.2015 р. від Гулька Ореста Івановича, 1937 р. н., в с. Завалля Снятинського р-ну.

³⁵ Зап. 13.07.2016 р. від Власія Василя Дмитровича, 1924 р. н., в с. Городниця Городенківського р-ну.

«Щоб менше мати клопотів з камінням, по боках плити прикручували два бруси»³⁶. Порожнина між дном річки і плитою служила місцем, де збирається марена та інша риба, особливо під час, коли по річці йшли «охрики» (крига). Місце занурення плити фіксували по візуальних орієнтирах. Плита знаходилася у воді цілий рік. Перед Різдом за орієнтирами визначали місце, де знаходиться плита, вирубували велику ополонку, через яку кидали на плиту сітку-путанку, яка мала добре облягати плиту. Гаками «гуркутали» (виганяли з-під плити), щоб марена вийшла з-під каменю. Сітку-путанку витягували через ополонку. З-під одного каменя було до двох мішків риби. Виловлену рибу возили до Чернівців на продаж. Завдяки цьому промислу селяни с. Городниці виживали в радянський час³⁷.

Необхідно зазначити, що цей спосіб відомий і при ловлі сомів. За свідченням Р. Бордейчука, «в Уніжі з давніх часів ловили сомів під плитами вагою до 60 кг»³⁸. Старі рибалки в Уніжі «рубали велику ополонку на місці, де була яма і кам'яна плита, обклали сіткою-путанкою, запихали під камінь «ковирі» і випуджували сомів, марену»³⁹.

Місцеві рибалки знали місця зимування риби. За свідченням Романа Бордейчука, «кожна риба мала місце для зимування в певних ямах. Соми зимували в Уніжі, в Монастирку — короп. Переважно соми були зі сторони Куничівців, Вільхівців у місці, де впадав потік у Дністер»⁴⁰.

Прості способи ловлі риби давали можливість добувати її цілорічно чоловікам, жінкам, підліткам, людям усіх громадських станів. Давно майже всі селяни могли ловити рибу вздовж рік і ціле літо, і коли крижини льоду стануть на воді [35, с. 74].

У давнину був територіальний принцип: рибалка, який належав до затоки, мусів жити близько біля неї, доглядати за нею, наскільки це було йому можливо. Це було пов'язане з тим, що селяни щоденно брали

воду з Дністра. «У затоках ловили лише ті 6—10 осіб, які щороку сипали зарінок (берег покритий дрібним камінням)». Хто не належав до затоки, не мав права ловити в ній риби. «Більшість могла відкинути одного, а приймати другого» [1, с. 74]. В селі Городниці «якщо пасок городу виходив до берега Дністра, господар його не дозволяв ловити рибу»⁴¹.

Спогадів про рибалок залишилося дуже мало. Відомо, що в с. Кийданці «був сильний рибалка Прокіп Котурмаш» [14, с. 644], у с. Незвисько — Іван Бардейчук, Микола Озарук, Орест Пенник, Іван Максимів⁴². У с. Хмелева — Федір Головацький, Михайло Красножоний, Микита Лаврів, Дмитро Харук, Дмитро Красножоний⁴³; в с. Уніж — Юліан Гарасевич, Петро Бегарук, Федір Чернописький, Михайло Школьній, Стефан Корпан⁴⁴; у с. Михальче — Сенічка⁴⁵.

Для ловлі риби на річках Дністер, Прут в кінці XIX — на поч. XX ст. використовували не дуже довгі човни «звично з стовбура дерева видовбані» та подібні до козацької чайки [34, с. 72]. Такі човни відомі нам зі с. Уніж (Городенківського р-ну) та Заліщик (Тернопільська обл.). За даними інформаторів, для рибальства використовували «човна на одного-двох чоловік, чайки — це човни великі, довжиною 6 метрів і більше»⁴⁶. Сьогодні використовуються дощані човни. У XX ст. для виганяння головача з водоспадів використовували страшило (калатало) з дощечок (двох гонтів).

Здобуту рибу намагалися зберегти. Усталеними способами зберігання були сушіння, соління та зберігання риби живою у вершах. У давньоруський період засолену рибу, виловлену у Дністрі, зберігали у рибних ямах у плетених з лози кошиках (Ленківці, Буковина) [26, с. 76]. Рибу солили також в дерев'яних бочках. «Її патрушили, складали шара-

³⁶ Зап. 24.07.2016 р. від Коломийчука Дмитра, 1961 р. н., в м. Городенка.

³⁷ Зап. 22.07.2015 р. від Кучмея Андрія, 1954 р. н., в с. Городниці Городенківського р-ну.

³⁸ Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

³⁹ Зап. 21.07.2016 р. від Гарасевича Миколи Юліановича, 1961 р. н., в с. Уніж Городенківського р-ну.

⁴⁰ Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

⁴¹ Зап. 13.07.2016 р. від Власія Василя Дмитровича, 1924 р. н., в с. Городниці Городенківського р-ну.

⁴² Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

⁴³ Зап. 20.07.2016 р. від Нагірної Олени Степанівни, 1948 р. н., в с. Хмелева Городенківського р-ну.

⁴⁴ Зап. 21.07.2016 р. від Гарасевича Миколи Юліановича, 1961 р. н., в с. Уніж Городенківського р-ну.

⁴⁵ Зап. 23.07.2016 р. від Кудик Марії Дмитрівни, 1939 р. н., в с. Михальче Городенківського р-ну.

⁴⁶ Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

ми, між якими був шар солі, притискали каменем» [26, с. 76]. В'ялену рибу у підвішаному стані зберігали в коморі, під дахом. Короткочасно рибу зберігали в кропиві⁴⁷. Рибу продавали в містах для домашньої кухні в посудинах з водою. Рибу, виловлену в Уніжі, продавали в Городенці і в Золотому Потоці (Тернопільська обл.).

Рибу сушили на свята на сонці під гонтовим або драничним дахом, де висока температура, не сушили під солом'яним дахом. Хто мав кукурудзяні стебла та бараболиння, сушили в печі⁴⁸, на папері в печі, переважно після того, як спекли хліб. Перед цим її обкачували в кукурудзяній муці зі сіллю, саджали в піч і запирали затулою; вона знаходилась там, поки не остигне піч. Як риба була сира, то ще раз саджали в піч⁴⁹. У с. Городниці сушили почищену посолену рибу в бляшанках. «Для сушіння риби також піч пропалювали соломою, садили на лопаті. Одноразово в піч засували 30 підвустів»⁵⁰.

Висновки. Рибальство на Покутті має давню історію, про що свідчать археологічні джерела, велика кількість назв населених пунктів, які походять від гідронімів, розгалужена акваторія, яка формується річками, озерами, та рибацькі снасті, які мають давньоруські назви. Воно існувало як домашній, так і громадський промисел, залежало від природних умов, рівня соціальної стратифікації.

Індивідуальна та громадська риболовля на Покутті лише переходила до спеціалізованого промислу з ростом потреби, в час багатоденних християнських постів, у професійний товарний промисел, відокремлюється від сільського господарства через реалізацію продукту на ринку.

Протягом віків на Покутті виробилися різноманітні способи рибальства, які ґрунтувалися на спостереженні за поведінкою певних видів риби, що гарантувало результативне рибальство як для власних потреб, так і для ринкових. Паралельно зберігалися архаїчні способи рибальства (остями, гачковими снастями).

⁴⁷ Зап. 13.07.2016 р. від Власія Василя Дмитровича, 1924 р. н., в с. Городниці Городенківського р-ну.

⁴⁸ Зап. 20.07.2015 р. від Вакарчука Олексія Васильовича, 1936 р. н., в с. Княже Снятинського р-ну.

⁴⁹ Зап. 20.07.2015 р. від Факаса Мирослава Степановича, 1949 р. н., в с. Устя Снятинського р-ну.

⁵⁰ Зап. 19.07.2016 р. від Бордейчука Романа Івановича, 1955 р. н., в с. Незвисько Городенківського р-ну.

Найбільше назв мають сітчаті рибальські знаряддя: локатка (локатка, накатка, хватка, фатка), чикало, мережа, тягунка, волок (приволок), риблянка, сак.

Назви знарядь для ловлі риби мають неоднозначне значення. Наприклад, нападень розуміється як ятір на великому обручі з довгою тичкою; нападка — вид сака, крошня — сак.

Риби мають широку палітру назв: як правильну, іхтіологічну, так і місцеву, які були одержані як під впливом сусідів, так і від зовнішньої подібності та поведінки певного виду риби (свинка, пискір, швея, чіп, сиква).

Сьогодні із забрудненням річок, із встановленням гребель зникають певні види риб, раки. Зараз рибне господарство на Покутті відновлюється, у більшості випадків через ставкове господарство.

1. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Спр. 239.
2. ЦДДА України у Львові. — Ф. 134. — Оп. 2. — Спр. 860. — Арк. 28 (зв)—29.
3. Андрусак С. Вікняни: з правіків до сьогодення / Степан Андрусак, Дмитро Білий, Михайло Двоєк та ін. — Львів : НВФ Українські технології, 2007. — 451 с. : 160 іл.
4. Афанасьєв (Чужбинський) О.С. Нариси Дністра / О.С. Афанасьєв (Чужбинський). — Львів : Априорі, 2015. — 476 с.
5. Б. Р. Карпатсько-покутсько-бесарабська ріка Прут / Б. Р. // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. — Філадельфія, 1988. — С. 484—497.
6. Бажанський М. Краса Снятинщини. Ріки, потоки, ліси, луки, сади, міста і села та висока матеріальна і духовна культура їхніх жителів: Гаслова енциклопедія / Михайло Бажанський. — Дітройт, 1982. — 273 с.
7. Бачинський М. Городенщина в світлі статистичних даних, зібраних на підставі передвоєнних польських і післявоєнних советських джерел / М. Бачинський // Городенщина. Історично-мемуарний збірник. — Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978.
8. Бучко Д. Криниця пам'яті народної / Дмитро Бучко // Ямгорів. — 1993. — Ч. 5—6.
9. Возний І.П. Історико-культурний розвиток населення межиріччя Верхнього Сірету та Середнього Дністра в Х—XIV ст. / І.П. Возний. — Київ ; Чернівці : Золоті литаври, 2009. — Ч. 2. Матеріали. Духовна культура та соціально-історичний розвиток.
10. Войнаровський В. Промисли та допоміжні ремесла населення півдня Східної Європи в I—XIII ст. (археологічне відображення та інтерпретація) / Віктор Войнаровський. — Львів, 2014. — 438 с.

11. Городниця // Городенщина. Історично-мемуарний збірник. — Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978.
12. Жерела до історії України-Руси. — Львів, 1895. — Т. I.
13. Жорський Е. Річкове рибне господарство Дністра / Е. Жорський. — Нью-Йорк, 1956.
14. І. Л. Село Кийданці / І. Л. // Коломия і Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. — Філадельфія, 1988.
15. Ікалюк Б. Річки і річечки Городенківщини / Божена Ікалюк // Ямгорів. — 2014. — Ч. 24—25. — С. 118—126.
16. Історія села Ясенів Пільний. З розповідей жителів села та архівних матеріалів. — Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010.
17. Купчинський Б. Історія Тишківців (в датах, подіях і фактах) : у 2 т. / Богдан Купчинський. — Коломия : Вік, 1994. — 253 с.
18. Мамчак М. Княже понад Черемошем. Історичний нарис / Мирослав Мамчак. — Снятин : Прут Принт, 2011. — 392 с.
19. Мандибуря М.Д. Допоміжні види занять / М.Д. Мандибуря, Р.Й. Федина // Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ : Наукова думка, 1987.
20. Мохорук Д. Село моє Топорівці / Дмитро Мохорук. — Снятин : Прут Принт, 2005. — 208 с.
21. Пивоваров С.В. Середньовічне населення Верхнього Пруту та Середнього Дністра (XI — перша половина XIII ст.) / С.В. Пивоваров. — Чернівці : Зелена Буковина, 2006. — С. 139—141.
22. Романюк Я. Залуччя над Черемошем. Історико-публіцистична розповідь / Я. Романюк, Л. Романюк. — Київ : Веселка, 2004. — 262 с.
23. Седов В.В. Восточные славяне в VI—XIII вв. / В.В. Седов. — Москва : Наука, 1982. — 327 с.
24. Сіреджук П. З хроніки заселення Галицької Гуцульщини / П. Сіреджук // Історія Гуцульщини. — Львів : Логос, 1999. — Т. 4. — С. 124—150.
25. Смеречанський Р. Віків минулих твердь / Роман Смеречанський, Олександр Кагляк, Іван Миронюк та ін. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. — 200 с.
26. Тимощук Б.О. Давньоруська Буковина (X — перша половина XIV ст.) / Б.О. Тимощук. — Київ : Наукова Думка, 1982. — 206 с.
27. Тимчук М. Грушка / Микола Тимчук // Альманах Станіславівської землі. — Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен, 1975. — С. 899—908.
28. Харитон В. Покутяни: Літературно-документальний диптих : у 2-х частинах / Василь Харитон. — Снятин : Прут Принт, 2010. — 272 с.
29. Худаши М. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (відапелятивні утворення) / Михайло Худаши. — Львів : ІН НАНУ, 2006. — 208 с.
30. Чабан Д. Село над бистроплинною Рибницею / Дмитро Чабан. — Снятин : Над Прутом, 1994. — 48 с.
31. Чернецов А.В. Земледелие и промыслы / А.В. Чернецов, А.В. Куза, Н.А. Кирьянова // Древняя Русь. Город, замок, село. — Москва : Наука, 1985.
32. Яциї В.О. Ойконімія Івано-Франківської області: історико-етимологічний словник / Василь Олександрович Яциї. — Київ : Наукова думка, 2015. — 389 с.
33. Falkowski J. Zachodnie pogranicze Huculszczyzny. Dolinami Prutu, Bystrzycy Nadwórniańskiej, Bystrzycy Sołotwińskiej i Łomnicy / Jan Falkowski. — Lwów, 1937. — 170 s. : [54] il.
34. Gloger Z. Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce : w 2 t. / Zygmunt Gloger. — Warszawa, 1907. — Т. I. — 384 s.
35. Kolberg O. Pokucie. Obraz etnograficzny / Oskar Kolberg. — Kraków, 1882. — Т. I. — 360 s.
36. Moszyński K. Kultura ludowa słowian / Kazimierz Moszyński. — Т. 1. Kultura materialna. — Kraków, 1929. — 745 s.

Yaroslav Taras

FISHING AT POKUTTIA

The history of the fishing at Pokuttia, its place in livelihoods of pokuttians are illuminated; kinds of species of fishes, their denominations and their origin are under consideration; main groups of fishing tackles are characterized; different folk ways of fishing are exposed; some information about fisherman is presented; ways of the fish preservation are outlined.

Keywords: Pokuttia, Kolomyishchyna, Sniatynshchyna, Horodenkivshchyna, Dnister, Prut, fishing, fishing tackles.

Ярослав Тарас

РЫБОЛОВСТВО НА ПОКУТЬЕ

Освещается история рыболовства на Покутье, его место в жизнедеятельности покутян; рассматриваются виды и названия рыб, их происхождение; характеризуются основные группы рыболовных снастей; излагаются различные народные способы ловли; даются сведения о рыбаках; указаны способы хранения рыбы.

Ключевые слова: Покутье, Коломыйщина, Снятинщина, Городенківщина, Дністр, Прут, рыболовство, рыболовные снасти.